

AZ ÓSERDŐ.

(UPTON SINCLAIR: THE JUNGLE, DOUBLEDAY, PAGE ET CO. NEW-YORK, 1906.)

I.

A gyermekkort játék, a férfikort komoly munka jellemzi. A legtöbb tudományszak keletkezésekor játékszamba ment: Meddő metafizikai okoskodásból alakult ki a mai lélektan; alkímiából fejlődött korunk vegytana; a hódító villamosságnak bölcsőjét pedig látszólag céltalan kíváncsiság ringatta. Hasonlóképp a regény is valamikor lovagok és szerelmesek históriáján élősködő élvezeti cikk volt. A szintézist e műfajba Morus, Campanella, Bacon, Cabet, Bellamy, Hertzka, Wells vitte bele, kik mindannyian apriorisztikus elvekből kiindulva a »javítást« tűzték ki munkájuk céljául. Stendal, Balsac, Goncourt, Flobert, Zola, Frapié és Rosny ellenben analitikus módon a »megismerést« szolgálták. E két irány egyesítésén fáradoznak a legújabb amerikai írók: F. Norris »Oktopus«-ja a vasúti- és gabona-trustök üzelveiről rántják le a leplet; »Frenziéd Fiance«-ban Th. Lawson a tőzsde üzelveit festi; Upton Sinclair pedig a húsiparban uralkodó rettenetes viszonyokat tárja fel.

Zola hősei valami láthatatlan, ezer karú szörnyeteg ellen vívják reménytelen harcukat. »A természet« (Rougon-Macquart), »Társadalom« (Les Trois Evangiles) avagy mindkettő (Germinal, L'Oeuvre) nehezedik rá a szerencsétlen emberre. A menekülésnek még reménye is kizártnak tekintendő. A szerző fájdalmat okozó pontossággal írja le a fejlődő kórság minden tünetét. A megsemmisülés és a regény vége összeesik. Az utópisták viszont a jelenkor viszonyaira való minden tekintet nélkül festik álmukat. A »Jungle« ellenben az író szemében természetes fejlődésnek s előidéző okainak művészi rajzát adja.

II.

Az író *tényeket* sorol fel:

A húsiparban dolgozók házi élete és lakása az állatokénál sokkal rosszabb. A munkaadó kapzsisága nem ismer mértéket. A munkásnő házasságát követő napon, lebetegedése utáni héten sem kap szabadságot, pedig béréről is szívesen lemondana.

A gyárban uralkodó viszonyok még elrettentőbbek. Szerző csendes fájdalommal írja le a gyermek-munkás első napjait: »... megállapították a kis Szaniszló helyét a mindenségben és sorsát egész napjainak végéig. Végzete azt kívánta, hogy minden órában, nap-nap után, egész életében, kivétel nélkül mindig egy bizonyos négy láb kiterjedésű padozaton álljon, hét óra reggeltől egész délig, és félegetől este hatig; a nélkül, hogy egyetlenegy más gondolata lehessen, mint kantáknak a szalonnát megmunkáló gép elé való helyezése. Nyáron a meleg zsír büze undort kelt, télen pedig a fütetlen pincében az edények odafagynak csupasz kezecskéihez. Az év felében munkába menet és jövet már sötét az éjszaka; ő csak vasárnap látja a napot«. (85.)

A Dante képzeletére emlékeztető pokol mélyebb körei rettenetesebbek.

Íme ilyen a munkásnő helyzete: »Ama üregek egyikébe zárták, hol ritkán látni a napvilágot. Alatta terültek el a húsfagyasztók, felette a főzőhelyiségekben dolgoztak; ezért naphosszat jéghideg padozaton állott, fejének forróságától pedig még lélegzete is elakadt . . . állandóan az a viszály fenyegette, hogy kereskedelmi pangás okából elveszti állását, vagy pedig sürgős munkaidőben a rendes órákon túl és addig kell dolgoznia, míg minden idege remeg, kezéből pedig kicsúszik a sikamlós kés és mérgezett sebet okoz . . .« (124.)

A gyár még borzasztóbb helyeket is rejteget: »Fullasztó pincékben, melyekbe a nap soha sem sütött be, látjátok az asszonyokat és gyermekeket, a mint gyorsan forgó gépek fölé hajolva, mindenféle alakúvá csiszolnak apró csontdarabokat és eközben teleszívják tüdejüket a finom porral, mely mindnyájukat a bizonyos, előre meghatározott időben való elpusztulásra ítéli . . . A por és gőzben a villamos lámpák távoli csillagok módjára kék, piros és zöld színben pislognak . . . A belépőnek úgy össze kell szednie bátorságát, mintha jég-

hideg vízbe ugrana. A víz alatt úszó ember módjára jár. Zsebkendőjét arcára szorítja, köhög, levegő után kapkod és ha még mindig nem menekül vad futásban, úgy feje zúgni kezd, erei halántékában lüktetnek, míg végre szaladásra kényszeríti egy ammóniákkal telített szélroham és ő félholtan kerül ki ... Jurgis, meg vagy hat társa a trágyát lapátolta talicskába. A többiek szintén dolgoztak. Ezt hangjukról s néha a velük való összeütközésből tudta; egyébként akár ott se lettek volna, mert a kápráztató bűzös légkörben az ember hat lábnyira sem látott. Ingujban 100 fokú (Fahrenheit!) és még nagyobb melegben dolgoztak. A foszfátok behatoltak bőrének pórusaiba... félóra múlva rosszul lett, úgy hányt, mintha belei rongyokká tépődnének ..... (154—155.)

Az üzem testi veszedelmen kívül, még erkölcsi nyavalyákat is terjeszt. Oly nemi dolgok történtek, hogy »azok leírása lehetetlen«. (126.) Az imént közölt részletek után elgondolhatjuk ama bűntények hajmeresztő voltát, melyek Sinclair bátor tollat is megakasztották . . .!

A leírtakhoz hasonló megpróbáltatásokat huzamos ideig semmiféle emberi szervezet sem bírhatja ki. A munkásnak testileg és szellemileg el kell züllenie. Ennek a meddő küzdelemnek és lassú pusztulásnak képei vonulnak el rettegő szemeink előtt. A szerző valamelyik kivándorló család sorsát írja le. A jelenetek középpontjába őserőtől duzzadó munkást állít be, kiben megvannak a harci állat összes jellemvonásai. De a szervezett tőke mégis erősebb. A konzervgyár, mely a sertésből »röfögésén kívül mindent felhasznál«, a munkással még rosszabbul bánik, mert a szót, panaszt is megtiltja. A jövevényt senki sem figyelmeztetheti a körülötte ólálkodó veszélyekre. Az embertelen munka megöli testét. Életének az volt legkellemebb karácsonya, melyet nagybetegen kórházban töltött. (269.) De itt sem tűrik sokáig; vissza kell mennie a gyárba. A mikor pedig a félig gyógyult ember ereje fogytán van, vagy végső kimerülés közben baleset éri, úgy egyszerűen kilökik a gyárból. A nyomor arra kényszeríti öreg apját, fiatal nejét, serdületlen gyermekeit, hogy hasonló feltételek mellett vállaljanak munkát, íme a munkások szerződési szabadsága . . .!

A munkás a tőke kapzsiságának esik martalékaul; neje pedig szükségszerűen a felügyelők kéjvágyát szolgálja. A férj az ősember jogos boszúvágyéért börtönbe kerül. Időközben a prostitúció, az éhség rémei kiirtják családját. A családfő

kiszabadulásakor elhagyottan áll abban a világban, melynek mozgató, titkos rugóit a börtönlakók feltárták előtte. Szemei megnyílnak; lát, rettenetes dolgokat lát. Az a hely, hol eddig küzdött, élt, dolgozott: ». . . oly város, melyben becsület és igazságot, nők testét és férfiak lelkét vásárra vitték, melyben emberi lények verembe esett farkasok módjára tülekedtek; melyben a kék lángjai csapkodtak és az emberek szolgáltatták a tűz anyagát és hol az emberiség saját korrupciójában gennyedt, pörkölődött és dobzódott. Az emberek e csapdáknak akarata ellenére születtek; bennök éltek, mert nem segíthettek egyébként magukon. A börtön számukra nem lehetett szerencsétlenség, mert a játék soha sem volt kellemes, a kockát pedig elvetették. Csalók, fillérek és koronák tolvajai voltak és milliókban csalók és tolvajok eltették őket láb alól«. (197.)

A még nem rég becsületes embert semmiféle kötelék sem tartja vissza attól, hogy a reája erőszakolt után haladjon tovább: Belesülyed a csavargók, tolvajok, rablók életmódjába. A természeténél fogva jó családapa, lelkiismeretes munkás: tehát kiváló társadalmi lény így alakul át aszociális egyéniséggé: rátermett arra, hogy szolgáltatásokat tegyen az emberiségnek és most mégis károsítja, pusztítja azt. Csak az mérlegeli eme önkénytelen visszafejlődéssel járó kínszenvedést, ki magamagán tapasztalta, miként hat a tények kényszerűsége az életmód és elvek átalakulására!

A Jungle hőse minden elgondolható testi, szellemi és lelki szenvedésen átesett. A valódi őserdő kutatóit hasonló veszélyek érik. *De ők ismerik áldozatuk okát, annak értékét.* A természetbúvár, felfedező egész egyéniségét vásárra viszi azért, hogy érte csekély, kis haladást erőszakoljon ki. De micsoda jó fakadt a szegény munkások véréből? Néhány dúsgazdag ember vagyona még inkább nő, vagy 30 millió ember — ennyit lát el a hústrust! — erejét, egészségét pedig megmérgezik, lassú pusztulás martalékává dobják. Borzalom nélkül senki sem olvashatja azokat a leírásokat, melyek a rothadt hús »megjavítását«, gümőkóros, pestises, terhes állatok levágását rajzolják. Kíméletből csak egy példát idézek: »A sötét raktárban nem látott jól az ember, de ha valaki végighúzta kezét a húshalmokon, összeaszott patkányok tetemét szedte össze. E kártévő állatok számára mérgezett kenyert helyeztek el; ettől ezek megdöglöttek és azután patkány, hús, kenyér vegyest került a nagy kádakba. Ez nem mese, se nem tréfa.

Az eleséget talicskába lapátoló munkások nem vesződtek a döglött patkányok kiválogatásával, még ha észre is vették azokat. Hisz oly dolgok kerültek a kolbászokba, melyekhez viszonyítva a mérgezett patkány — csemege!« (162.)

III.

Szerző *elmélettel* magyarázza a felsorolt hihetetlen tényeket. Első pillanatra lehetetlennek látszik az, hogy a gyárakban alkalmazott harmincezer munkás, kiknek száma a húsiparral rokon üzemekben dolgozó emberek és családjaik beleszámításával félmillió lélekre rúg (47. lap), a leírt rettenetes állapotot megnyugvással tűrje el. Ezért kell az emberhússal táplálkozó óriási gépezet egyensúlyi állapotát és zavartalan működését biztosító titkos rugókat ismernünk. Miért nem lázad fel a tömeg? . . . Az embereket lenyűgözi a túlvilági ellenszolgáltatással kecsegtető vallás. A tőke megvásárolta még az Igét is, mely valamikor a szolgát ura ellen lazította. A jelen borzasztó állapotait enyhíti a jövő vigasztaló képe. Ha pedig a mennyország reménye már nem elegendő, úgy megteszi hatását a pokol kínjaitól való félelem. Az öntudatra ébredt munkás ezért fakad ki először a lelkész ellen: Fekete kabátjában és gondosan megkötött nyakkendőjével, teste melegen és tele bendővel, pénzzel zsebében — honnan is ismerné ő a bűnt, szenvedést. Éa mégis azoknak prédikál, kik létükért küzdenek, kiket a hideg és éhség hatalmas démonja fojtogat! . . . ezek az emberek nem éltek abban az életben, mely felett vitakoznak; alkalmatlanok ama probléma megoldására, melynek ők részei — ők okai annak a társadalmi rendnek, mely lenyűgözi az embereket. Ők a diadalmas és szemérmetlen birtokosokhoz tartoznak; meg van szobájuk, tűzük, élelmük, ruhájuk és így könnyen papolnak az éhes embernek, ki beszédjüket túrni kénytelen! Lelkünket akarják megmenteni és csak a féleszü nem látja, hogy lelkiállapotunk oka annak, hogy nem tudunk testünknek tisztességes megélhetést biztosítani«. (273.)

A tőke érdekében üzött népbuítást megértjük. De hol késik az állami beavatkozás . . .? Sinclair kitanít bennünket arra, hogy a tőkésék és állam voltaképpen egyugyanazon dolog. Tisztán látjuk a helyzetet, ha elolvassuk a képviselőválasztások leírását: . . . a zsebtolvaj, orgazda és rabló; mindazok, kik hamisított tejjel, rothadt gyümölcsessel és mérgezett eledellel

kereskednek; egészségtelen vendéglők tulajdonosai; kuruzslók, uzsorások, koldusok, hamis játékosok, ökölvívók és hivatásos orgyilkosok . . . leánykereskedők és csábítók: a korrupció mindeme ügynökei egyesültek és vérszerződést kötöttek rendőrséggel és politikusokkal, leggyakrabban pedig ugyanazok az emberek voltak . . . Választás napján a bűn és gonosztett e hatalmasai uralkodtak . . . » (303.)

Az istenadta nép pedig nem csak tűri ezt, hanem néhány koronaért eladja szavazatát és így magamaga feni a kést torka ellen. A tőke uralmát a munkásság biztosítja. Teszi ezt pedig azért, mert tudatlan. Megfelelő ismeretek hiánya viszont szervezetlen voltából ered, mi a maga részéről ismét műveletlenséget és végső eredményben a pénz oligarchiáját eredményezi. Íme ez az a *circulus vitiosus*, mely a húsipar munkásait a konzervgyárak poklainak legmélyebb üregeibe szorítja. Ennek az eredendő bűnnek tudós és kíméletlen feltárásában látom Sinclair fő érdemét, műve nagy hatásának legjobb biztosítékát.

Az amerikai tőkés a középkori kényúr bevált eszközeit használja. Egyre új meg új *egymástól elütő* eredetű népeket telepít be. Kezdte a germánokon. Majd franciákat, olaszokat, szlávokat, kínaiakat, négereket csábítottak az ígéret földére. Ezek az emberek nem értik egymás nyelvét; szokásaik kölcsönösen ellenszenvesek; bennük él a nemzetiségi babona. Ezért játszhatja ki a munkaadó egyiket a másik ellen, ezért oly végtelen nehéz mindenféle szervezkedés. De viszont a Jungle a leghitlenebb embert is meggyőzi a szervezkedés feltétlenül szükséges voltáról. A felvilágosítás harca mindenféle vallási babona ellen; korrupciónak a műveltség terjesztésével való leküzdése; általános szervezkedés: ezek az elnyomottak küzdelmének erős fegyverei.

IV.

Így egyesül a Jungle-ben analízis szintézissel. Megismerjük a kóros tüneteket, azok előidéző okát és a javítás eszközeit.

A leirt jelenetek nagy részén megérik azok átélt volta. A könyv legrettenetesebb lapja is az író emberszeretetének tiszta érzését hirdeti. A mű egész felépítése mély tudásra vall. A könyv megírása zsenialitást, kiadása rendkívüli becsületességet tételez fel. Csodaszámba megy, hogy a hústrust nem vette le lábáról a szerzőt!

Mindezek okából bizalommal fogadhatjuk Sinclair tanítását. Az Egyesült-Államok elnökétől, a könyv hatása alatt, elrendelt vizsgálat különben már is azt igazolta, hogy túlzás helyett a szerző a legvisszataszítóbb dolgokat elhallgatta. A könyv megérdemelt, nagy hatását legjobban igazolja ez a vizsgálat: Egyetlenegy ember szellemének hatalma legyőzte a milliókért megvásárolt korrupció egész hadát. A barbár közösületekben csak a tett propagandája számíthat eredményre. De Amerikának művelt társadalmát megmozgatta a szónak hatalma. A sok tökéletlenség dacára, ezért tekintek fel bámulattal az Egyesült-Államokra. Náluk valósulni kezd a látnok szava. Ők már igazolják, hogy: »az erős okok és mély gondolatok láncolata elszakíthatatlan kötelék. A szó, miként Dávid parittyája, leüti az erőszakosokat és földre veti az erősöket. Ez legyőzhetetlen fegyver. Nélküle a világot az állati erőszak uralja. Vajjon ki korlátozza ezt? Egyedül, fegyver nélkül és meztlenül az Eszme«. (A. France.)

Harkányi Ede.